

Český důchodový systém

Základní legislativní rámec

Současný český systém důchodového pojištění je upraven několika právními předpisy. Základním zákonem, který upravuje nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří invalidity a úmrtí živitele je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který byl přijat v červnu 1995 s účinností od roku 1996.

Doplňkové dobrovolné pojištění je realizováno prostřednictvím zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a dále existuje možnost dalších individuálních forem zabezpečení díky produktům komerčních pojišťoven. Zde se jedná zejména o zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví

O nároku na důchod, jeho výši a výplatě rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení s výjimkou případů, kdy jsou příslušné k rozhodování orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti (v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů). Legislativním základem je zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.

Právní úpravu vztahů financování obsahuje zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993. Stanoví zejména:

I. pilíř – základní důchodové pojištění

Prvním pilířem je povinné základní důchodové pojištění, dávkově definované (DB) a průběžně financované (PAYGO). Je univerzální a zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby, právní úprava je jednotná pro všechny pojištěnce, neexistují speciální odvětvová schémata apod. Pouze v oblasti organizačního a administrativního zabezpečení platí určité odchylky pro tzv. silové resorty (např. vojáci, policisté, celníci, hasiči). Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod a jejich příjmy jsou kryty cca z 95 % pomocí základního systému důchodového pojištění.

Pokud jde o účast v základním důchodovém pojištění je při splnění stanovených podmínek povinná, nicméně umožňuje ve stanoveném rozsahu i dobrovolnou účast. Při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká právní nárok na důchod.

Všechna rozhodnutí o nároku na dávku důchodového pojištění a její výši či výplatě podléhají přezkoumání soudem. Základní důchodové pojištění je ekonomicky garantováno státem, protože nelze ponechat důchodce bez zdroje příjmu, na kterém jsou existenčně závislí.

Princip zásluhovosti se v důchodovém pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu sociální solidarity (existence redukčních hranic, kterými se zápočet vyšších příjmů stanoveným způsobem omezuje, způsobuje pokles relativní úrovně důchodu se vzrůstajícími příjmy započitatelnými pro účely důchodového pojištění).

Dynamičnost základního důchodového pojištění je dána každoroční aktualizací úrovně příjmů, z nichž se vychází při výpočtu procentní výměry důchodu, a zvyšováním vyplácených důchodů.

Ze základního důchodového pojištění se poskytují tyto důchody:

- starobní (včetně tzv. předčasného starobního důchodu),
- invalidní,
- vdovský a vdovecký,
- sirotčí.

Důchod se skládá ze dvou složek, a to

- ze základní výměry (stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků) a
- z procentní výměry

Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu více důchodů téhož druhu nebo na výplatu starobního důchodu nebo invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod, a to vyšší. Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního nebo invalidního důchodu a na výplatu vdovského důchodu nebo vdoveckého důchodu a nebo sirotčího důchodu, vyplácí se vyšší důchod v plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry, nestanoví-li zákon o důchodovém pojištění jinak.

Organizace a provádění důchodového pojištění

O nároku na důchod, jeho výši a výplatě rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení s výjimkou případů, kdy jsou příslušné k rozhodování orgány sociálního zabezpečení ministerstev obrany, vnitra a spravedlnosti (v případě příslušníků ozbrojených sil a sborů). Legislativním základem je zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.

Nositelem pojištění pro „civilní sféru“ je ČSSZ, která vznikla v roce 1990 sloučením nositelů důchodového pojištění a nemocenského pojištění. Je samostatnou organizační složkou státu podřízenou MPSV. Hlavní působností ČSSZ vyplývající z příslušné právní úpravy je provádění důchodového a nemocenského pojištění, provádění lékařské posudkové služby, výběr pojistného a plnění úkolů vyplývajících z mezinárodních smluv a práva ES. Od roku 2005 předkládají zaměstnavatelé pravidelně každoročně nositeli pojištění evidenční listy důchodového pojištění svých zaměstnanců. Od 1. července 2005 byl vytvořen registr pojištěnců, jehož údaje jsou průběžně aktualizovány a doplňovány. Tím byly vytvořeny i podmínky pro pravidelnou informovanost pojištěnců o údajích evidovaných v souvislosti s jejich účastí na důchodovém (a nemocenském) pojištění a v průběhu roku 2006 bylo zahájeno podávání písemných informací o těchto údajích na základě žádosti pojištěnců (tzv. individuální konta pojištěnců). ČSSZ umožňuje přijímat elektronická podání prostřednictvím sítě Internet přes Portál veřejné správy nebo na paměťovém médiu. Klienti ČSSZ mohou využít několik druhů elektronických podání. Mohou elektronicky podávat Evidenční listy důchodového pojištění, přihlášky a odhlášky zaměstnanců k nemocenskému pojištění a Přehled o příjmech a výdajích osob samostatně výdělečně činných.

Pojistné

Právní úpravu vztahů financování obsahuje zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993. Stanoví zejména:

- okruh poplatníků pojistného (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti),
- způsob stanovení výše pojistného, odvod pojistného a povinnosti plátců pojistného.

Podle tohoto zákona se vybírá pojistné na sociální zabezpečení (na nemocenské pojištění a důchodové pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

Pojistné vybírají okresní správy sociálního zabezpečení a je placeno zaměstnanci, zaměstnavateli a OSVČ. Jeho výše je stanovena procentními sazbami z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Pojistné se vypočítává ze započitatelných příjmů před jejich zdaněním. U OSVČ se započitatelné příjmy snižují o výdaje vynaložené na dosažení, zjištění a udržení těchto příjmů; základ pro odvod pojistného činí od roku 2006 50 % z rozdílu mezi příjmy a výdaji (v roce 2004 činil 40 %, v roce 2005 45 %). Pojistné je příjmem státního rozpočtu – spolu s ním i pokuty, přírážky a penále uložené v souladu se zákonem.

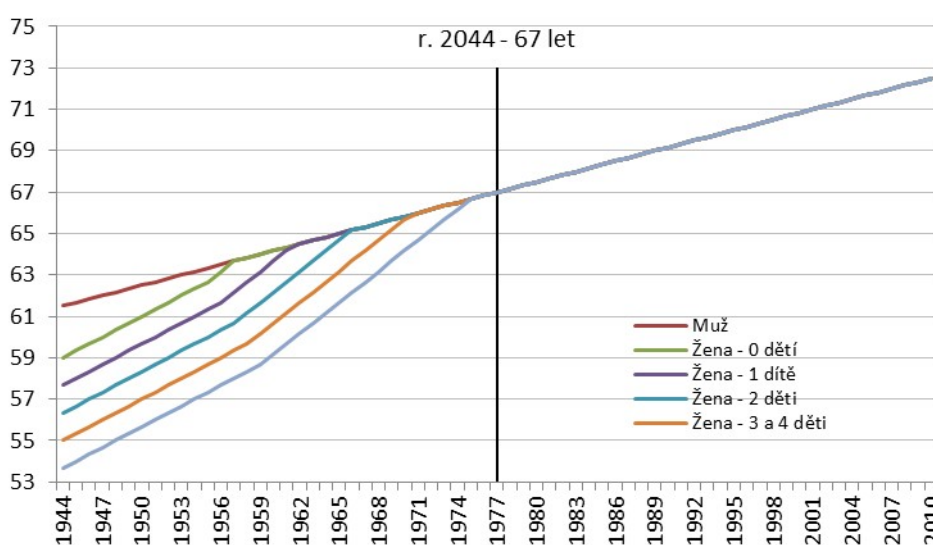
Výše pojistného pro důchodové pojištění je celkem 28 % z vyměřovacího základu (21,5 % zaměstnavatel + 6,5 % zaměstnanec)

S účinností od 1. ledna 1996 byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění jako součást státních finančních aktiv. Na tento účet byl převáděn kladný rozdíl mezi příjmy pojistného na důchodové pojištění, včetně příjmů z penále a pokut připadajících na důchodové pojištění a výdaji na dávky důchodového pojištění včetně výdajů spojených s výběrem pojistného na důchodové pojištění a výplatou dávek důchodového pojištění v kapitolách Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva obrany, Ministerstva vnitra, Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva financí. Prostředky účtu bylo možné použít pouze na výdaje na dávky důchodového pojištění a na převody zpět do státního rozpočtu na úhradu záporného rozdílu uvedených příjmů a výdajů. Toto použití bylo možné pouze se souhlasem Poslanecké sněmovny Parlamentu. Prostředky nebylo možné investovat. S účinností od 1. března 2008 byl zvláštní účet důchodového pojištění transformován na zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu jako součást státních finančních aktiv. Na tento účet Ministerstvo financí za každý rok, ve kterém budou příjmy pojistného na důchodové pojištění včetně příjmů z penále a pokut připadajících na důchodové pojištění vyšší než výdaje na dávky důchodového pojištění včetně výdajů spojených s výběrem pojistného na důchodové pojištění a výplatou dávek důchodového pojištění, převádí ze státního rozpočtu částku ve výši rozdílu těchto příjmů a výdajů. Příjmy tohoto účtu tvoří i peněžní prostředky poukázané na něj podle zvláštních právních předpisů. Ve prospěch zvláštního účtu rezervy pro důchodovou reformu se převedou i prostředky účtu státních finančních aktiv, na kterém se od roku 2004 shromažďují prostředky z dividend, které získalo Ministerstvo práce a sociálních věcí jako správce majetkových účastí státu. Počítá se s tím, že peněžní prostředky zvláštního účtu rezervy pro důchodovou reformu se použijí na důchodovou reformu, a to podle usnesení Poslanecké sněmovny na návrh vlády. Ministerstvo financí je oprávněno dočasně volné prostředky vedené na tomto účtu investovat do státních dluhopisů a do dluhopisů České národní banky, jakož i do dluhopisů vydaných členskými státy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, a dluhopisů vydaných centrálními bankami těchto států nebo Evropskou centrální bankou. Výnosy z investování jsou příjmem tohoto účtu. Zprávy o hospodaření s peněžními prostředky účtu jsou součástí státního závěrečného účtu.

Demografické trendy, jejich vliv a srovnání v rámci zemí OECD

Pro dlouhodobou udržitelnost systému je nezbytné správné nastavení věkové hranice odchodu do důchodu. Ta přímo ovlivňuje poměr mezi počtem ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních lidí a lze tedy využít jako nástroj zmírňující dopady výrazných demografických disproporcí mezi jednotlivými generacemi na bilanci průběžně financovaného důchodového systému. Jak ukazuje [Graf 1](#), v průběhu následujících let bude docházet k dalšímu zvyšování důchodového věku, a to jak u mužů (o 2 měsíce za rok), tak u žen (o 4 resp. 6 měsíců za rok), až do roku 2044, kdy dojde k jejich sjednocení na úrovni 67 let. Po roce 2044 bude věková hranice pro odchod do důchodu dále růst jednotným tempem o 2 měsíce za rok.

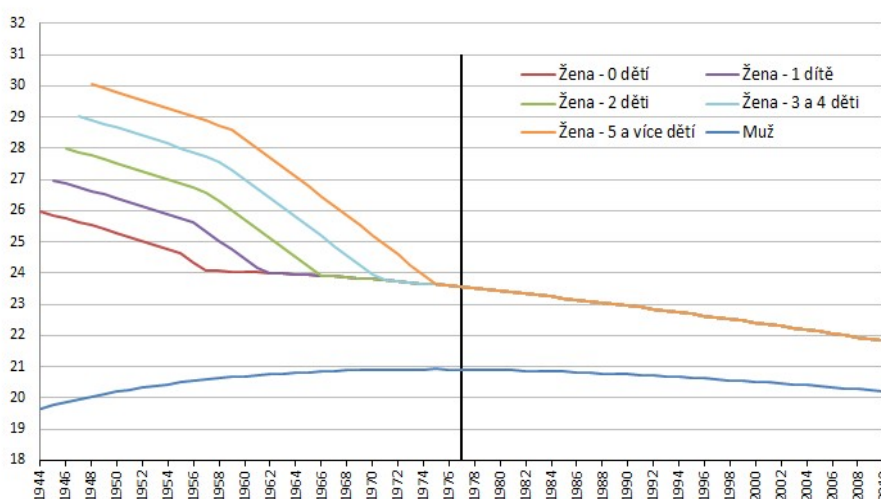
Graf 1 – Důchodový věk pro generaci lidí narozených v daném roce

zdroj: MPSV

Růst důchodového věku u žen a mužů po roce 2044 byl stanoven tak, aby co nejvíce odpovídal růstu očekávané doby dožití pro jedince v důchodovém věku. Doba strávená v důchodu tak zůstává pro jednotlivé generace přibližně stejná, a to mezi 20 - 21 let pro muže, s mírným klesajícím trendem (viz. [Graf 2](#)). U žen dochází k postupnému poklesu této doby až na úroveň 22 let pro generaci narozenou v roce 2010. Mírný klesající trend u mladších generací je dán tím, že doba dožití se prodlužuje o něco málo pomaleji (cca.1,5 měsíce za rok) než se zvyšuje důchodový věk (2 měsíce za rok). Tento nesoulad lze vyřešit například pozastavením zvyšování důchodového věku v budoucnu na určitou dobu. Popřípadě zpomalením tempa zvyšování na 1 měsíc za rok. Jedná se naději dožití počítanou z generačních úmrtnostních tabulek, a tudíž nelze srovnávat tento graf s grafem 7, který je založen na transverzálních úmrtnostních tabulkách.

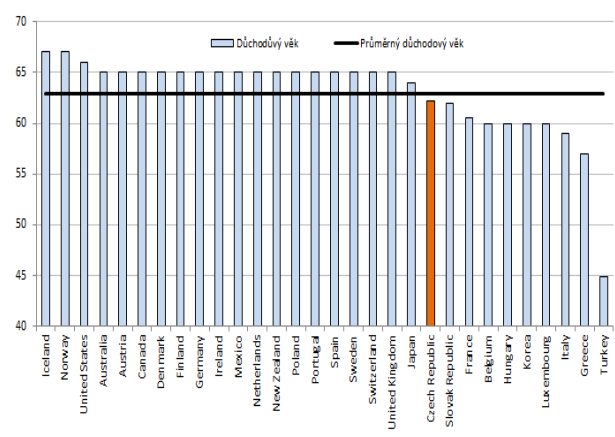
Graf 2 - Naděje dožití v důchodovém věku pro generaci lidí narozených v daném roce

zdroj: MPSV

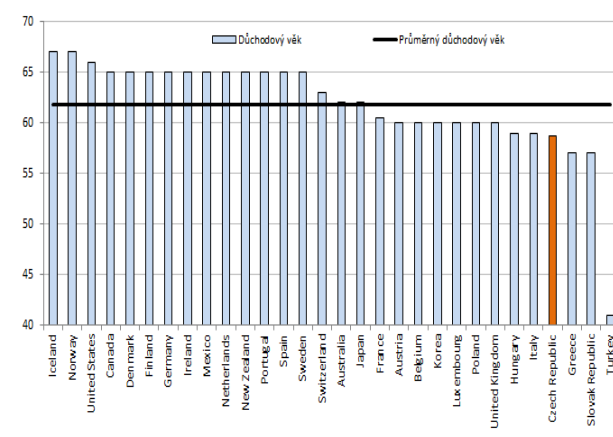
V porovnání s ostatními státy EU a OECD má Česká republika jeden z nejnižších důchodových věků pro ženy (o více než 3 roky oproti průměru OECD). Nižší důchodový věk mají už jen Řecko, Slovensko a Turecko (viz. Graf 4). U mužů je důchodový věk nižší pouze o 7 měsíců oproti průměru OECD (viz. Graf 3). Lze předpokládat, že rozdíly v důchodovém věku mezi Českou republikou a ostatními státy EU a OECD se budou vlivem zavedeného zvyšování neustále snižovat.

Graf 3- Důchodový věk pro muže v EU a OECD (2010)

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

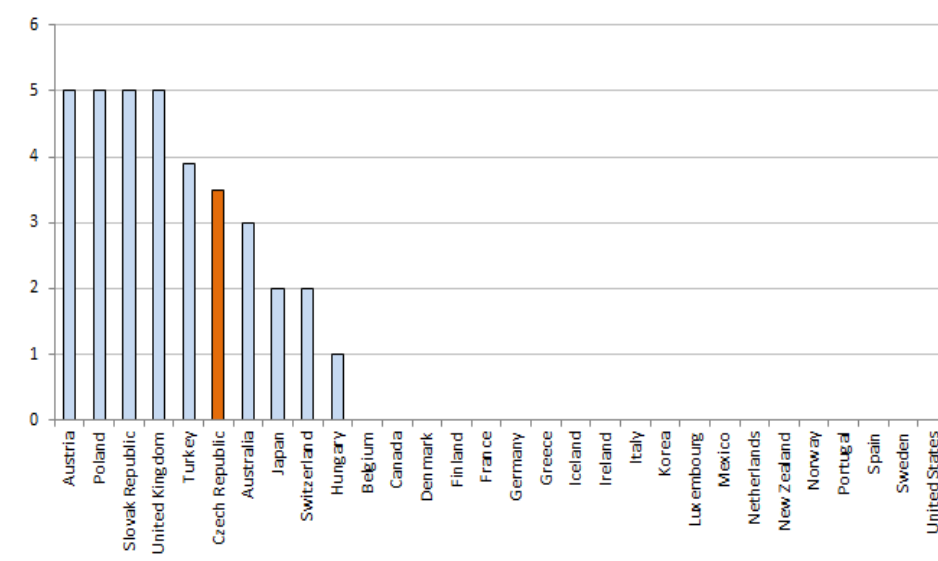
Graf 4 - Důchodový věk pro ženy v EU a OECD (2010)

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

Z následujícího grafu je patrný trend snižování rozdílu mezi důchodovými věky u mužů a žen jejich postupným sjednocováním. Ve většině států OECD již k tomuto sjednocení došlo. V České republice je stále ještě markantní diference mezi důchodovým věkem mužů a žen (se dvěma dětmi) – 3,5 roku. K vyrovnání důchodových věků na 67 letech dojde v roce 2044. Současně je však třeba zmínit, že při zohlednění naděje dožití pro muže a ženy je důchodový věk adekvátní a v souladě s běžnou praxí zemí OECD.

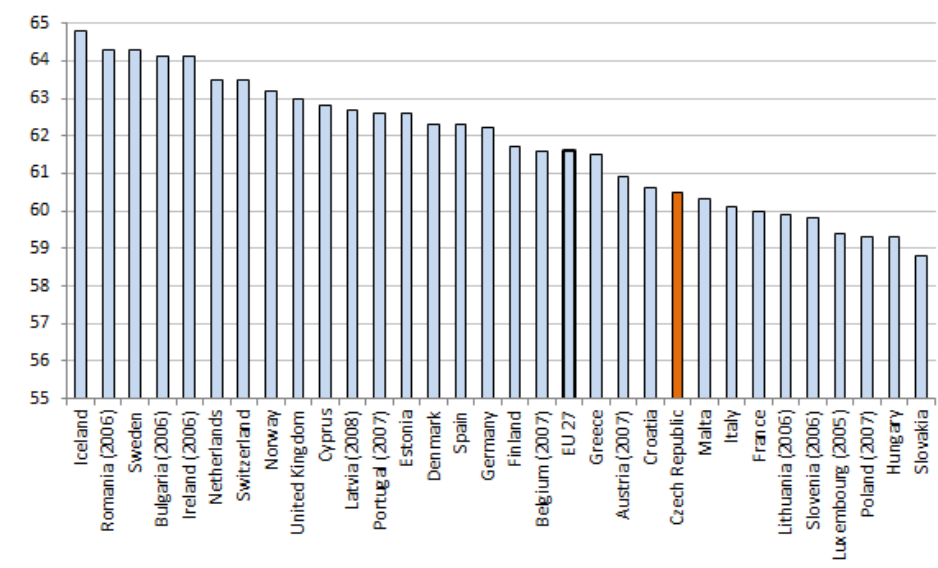
Graf 5 - Rozdíl mezi důchodovým věkem mužů a žen v letech (2010)

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

Prosté porovnání důchodového věku však může být dosti zavádějící, neboť skutečný věk odchodu do důchodu se od něj může diametrálně lišit. Absolutní hodnota rozdílu je závislá na nastavení systému, zejména pak výši nově přiznaného důchodu v závislosti na době předčasnosti, respektive přesluhování. Z následujícího grafu je patrné, že ve většině států je věk odchodu z trhu práce výrazně nižší než daný důchodový věk. Tento fakt je třeba zohlednit při nastavování parametrů systému tak, aby nedocházelo k soustavnému podhodnocování výdajové strany a nadhodnocování příjmové strany systému.

Graf 6 - Průměrný věk odchodu z trhu práce (2009)

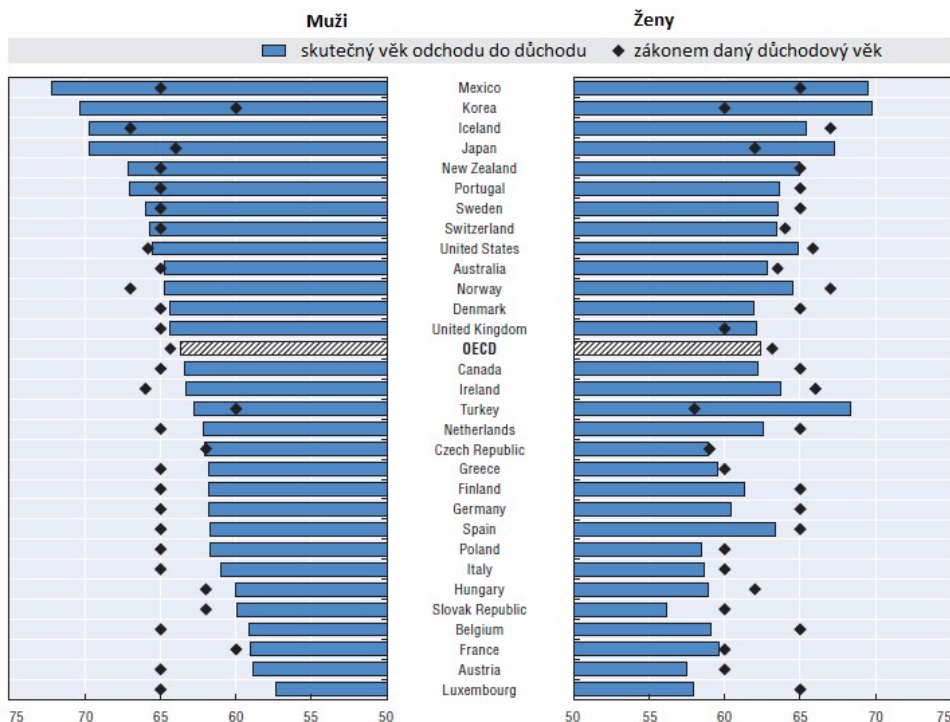

zdroj: EUROSTAT

Odchod z trhu práce však není kompletní informací, neboť neříká nic o skutečné době pobírání důchodu, která se může od doby vypočítané na základě věku odchodu z trhu práce významně lišit. Skutečný věk odchodu do důchodu v porovnání se zákonem daným důchodovým věkem zobrazuje následující graf.

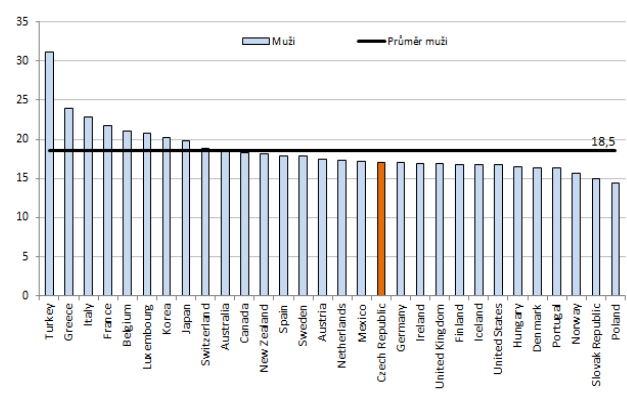
Zatímco u většiny zemí OECD je skutečný věk odchodu do důchodu výrazně nižší než důchodový věk, v České republice jsou tyto dva věky téměř stejné, což vypovídá o správném komplexním nastavení systému, zejména důchodového věku a systému krácení (navyšování) u předčasného důchodu (přesluhování).

Graf 7 – Rozdíl mezi skutečným věkem odchodu do důchodu a zákonem daným důchodovým věkem

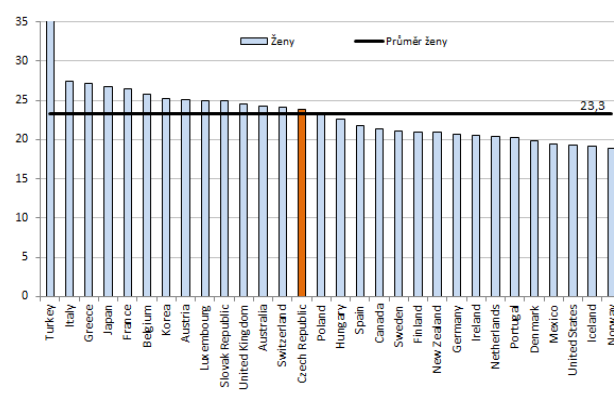
Další informaci s vysokou výpovědní hodnotou získáme porovnáním dob strávených v důchodu, která odpovídá délce výplaty důchodové dávky. Průměrná doba pobírání důchodu je v krajinách OECD 18,5 roku pro muže a 23,3 roku pro ženy. V České republice je průměrná doba pobírání v důchodu 17 let pro muže, což je o rok a půl méně než průměr OECD. U žen je tato doba o půl roku delší než průměr OECD, a to 23,8 roku. Data jsou vypočtena na základě transverzálních úmrtnostních tabulek.

Graf 8 - Doba strávená v důchodu - muži (v letech)

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

Graf 9 - Doba strávená v důchodu - ženy (v letech)

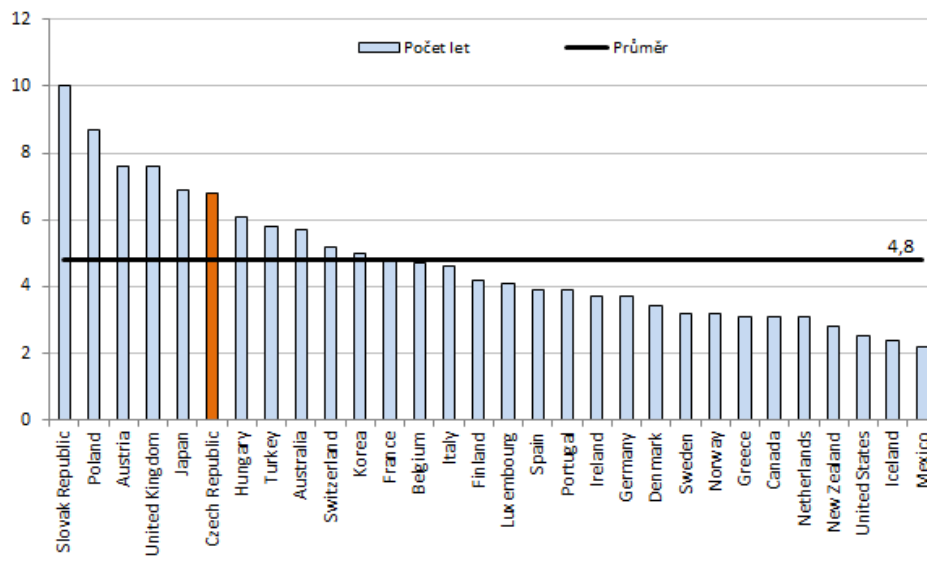

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

Při porovnání doby pobírání důchodu mezi muži a ženami je patrný značný rozdíl v její délce. Ženy pobírají v průměru o 4,8 roku, v České republice pak dokonce o 6,8 roku, déle než muži. I přes částečné zmírnění diference sjednocením důchodového věku zůstane nesoulad v době pobírání

důchodu mezi muži a ženami, a to vzhledem k různé naději dožití (muži - cca. 21 let, ženy - cca. 23,5 roku).

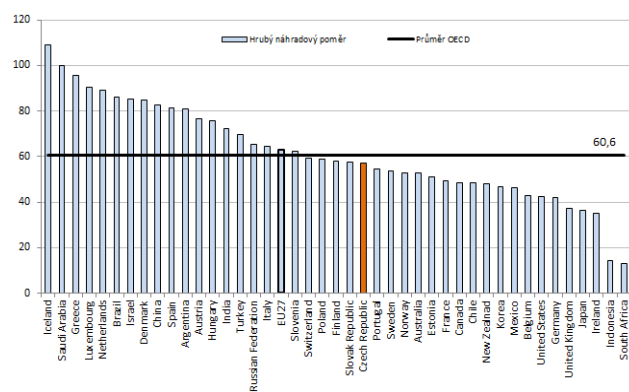
Graf 10 - Rozdíl doby strávené v důchodu mezi muži a ženami

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

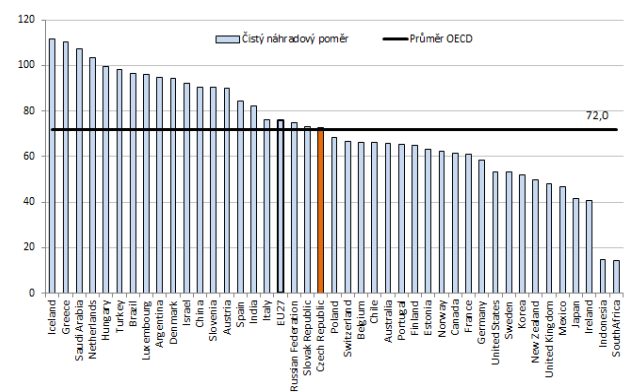
Co se týká náhradového poměru, pohybuje se Česká republika kolem průměru OECD. Hrubý náhradový poměr je na úrovni 57 % (OECD 60,6 %) a čistý náhradový poměr na úrovni 72,2 % (OECD 72 %). Tyto náhradové poměry jsou však pouze teoretické a jsou počítány na příkladech „příjmově typizovaných jedinců“, tj. jedinců s daným příjmem a dobou pojištění. Tudíž dané hodnoty neodrážejí plně realitu, neboť použité hypotetické doby pojištění mohou být značně nadhodnocené oproti realitě.

Graf 11 - Hrubý náhradový poměr

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

Graf 12 - Čistý náhradový poměr

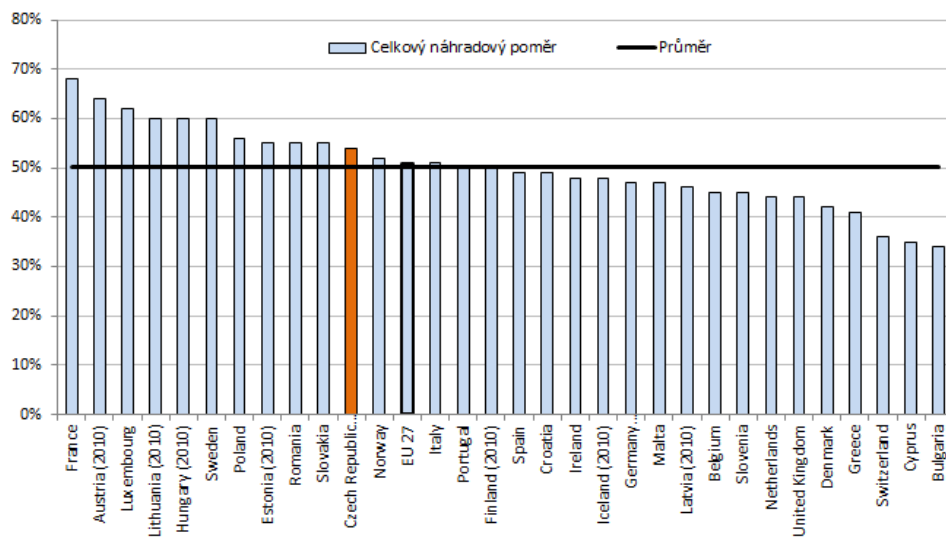
zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

V jistém ohledu vhodnějším ukazatelem pro porovnání náhradových poměrů v jednotlivých zemích je „celkový náhradový poměr“ (Aggregate replacement ratio), který vyjadřuje poměr mezi výší důchodů pobíraných jedinci ve věku 65 – 74 let a výdělků pracujících jedinců ve věku 50 – 59 let.

Patrný rozdíl mezi těmito ukazateli je vidět například u Řecka, kdy hypotetický hrubý i čistý náhradový poměr jsou jedny z nejvyšších v rámci OECD, avšak celkový náhradový poměr, který je nezávislý na době pojištění, patří k jedněm z nejnižších.

Graf 13 - Celkový náhradový poměr¹

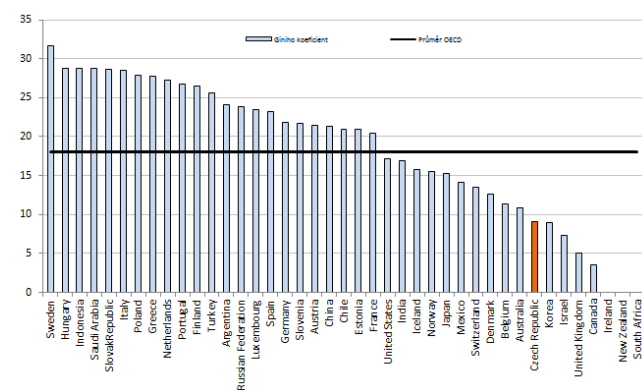
zdroj: EUROSTAT

Míru přerozdělení v důchodovém systému je možné charakterizovat a kvantifikovat tzv. Giniho koeficientem a indexem progresivity. Giniho koeficient nabývá hodnot od 0 % do 100 %, přičemž platí, že čím vyšší hodnota, tím vyšší příjmová nerovnost v systému je. Hodnoty 0 % nabývá při dokonalé rovnosti příjmů (všichni mají stejný příjem) a 100 % představuje dokonalou nerovnost (jedna osoba je pobíratelem všech příjmů). Hodnota 50 % odpovídá plně ekvivalentnímu systému. Index progresivity je indikátorem míry zásluhovosti v systému. Hodnoty 100 % nabývá v plně solidárním systému (důchody jsou konstantní bez ohledu na výši příjmu) a hodnoty 0 % nabývá při plně zásluhovém systému.

Z následujících grafů je patrné, že Česká republika patří k jedněm z nejsolidárnějších států OECD. Giniho koeficient na modelovém příjmovém rozložení nabývá hodnoty 9,1 % (průměr OECD 18 %) a index progresivity je 68,4 % (průměr OECD 37,4 %).

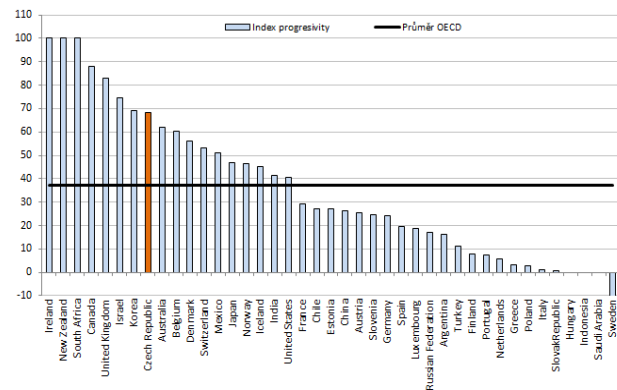
¹ Celkový náhradový poměr (Aggregate replacement ratio) – poměr mezi příjmem z důchodu jedinců ve věku 65 – 74 let a příjmem pracujících jedinců ve věku 50 – 59 let

Graf 14 - Giniho koeficient v zemích OECD

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

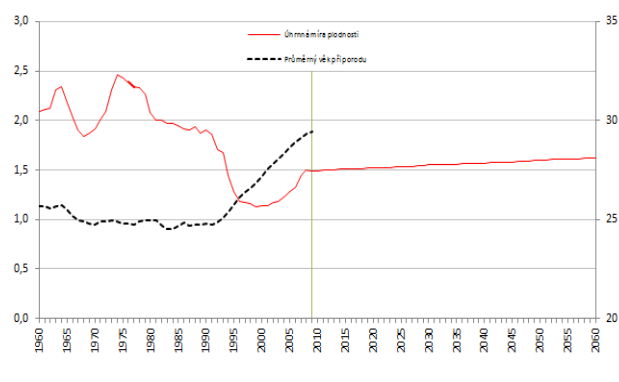
Graf 15 - Index progresivity v zemích OECD

zdroj: Pension at a Glance, OECD 2011

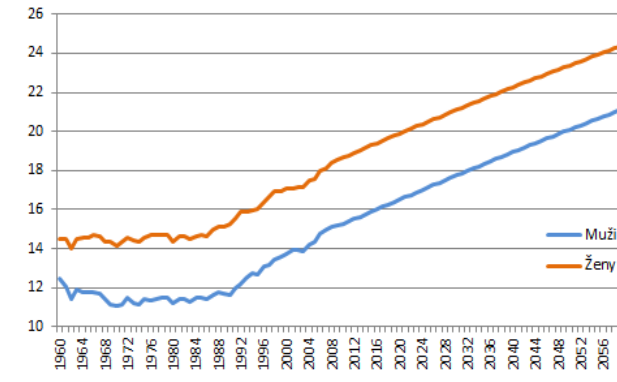
Struktura populace se v následujících desetiletích významně změní, a to zejména v důsledku prodloužení doby dožití a snižování míry porodnosti. Zatímco v roce 1960 byla úhrnná míra plodnosti na úrovni 2 dětí a v roce 1973 díky pro populační politice vzrostla dokonce na 2,5 dítěte, tak v devadesátých letech minulého století klesla až na hranici 1,16. Příčinou tohoto radikální poklesu byla především změna životního stylu a především pak odklad mateřství do vyššího věku, což dokládá i křivka průměrného věku ženy při narození. Zatímco do roku 1990 osciloval průměrný věk při narození kolem 25 let, pak v roce 2000 to bylo už 27let a v roce 2009 dokonce 29,3 roku. Projekce ukazují, že úhrnná míra plodnosti by se měla v budoucnu ustálit někde na hladině 1,5 - 1,7 dítěte.

Graf 16 - Míra úhrnné plodnosti v letech 1960 - 2060

zdroj: EUROPOP 2011

Graf 17 - Střední délka života ve věku 65 let

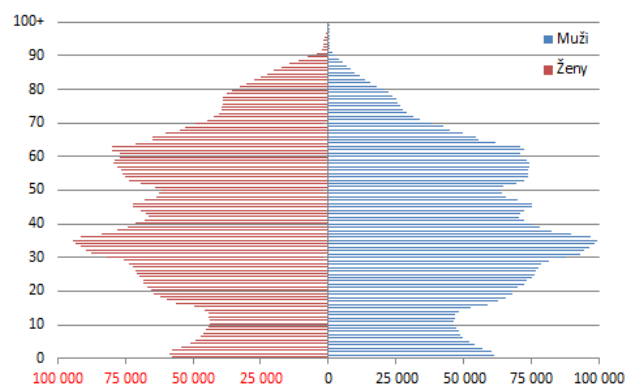

zdroj: EUROPOP 2011

Navíc od roku 1990 dochází k potupnému zvyšování očekávané délky života u lidí starších 65 let, a to téměř o 4 roky u mužů a 3,5 roku u žen, což odpovídá tempu zhruba 2 měsíce za rok. Do budoucna se předpokládá mírné zpomalení tempa růstu a to na 1,5 měsíce za rok.

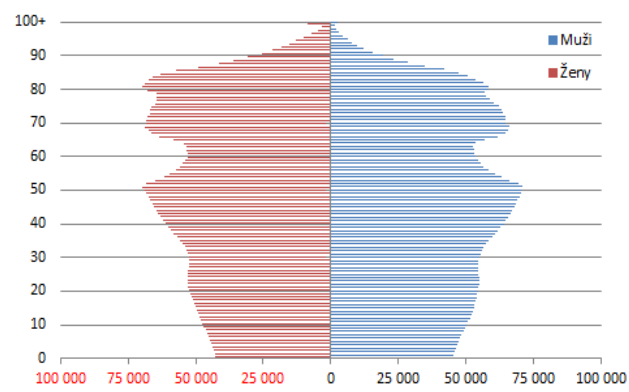
Kombinace všech již zmíněných faktorů bude mít negativní vliv na strukturu populace, kdy se dnešní silná generace třicátníků a čtyřicátníků přesune do pracovní neaktivity a generace následující nebudou mít dostatečný potenciál nahradit ji. Změny v rozložení populace mezi lety 2010 a 2060 zobrazují další dva grafy.

Graf 18 - Struktura populace ČR v roce 2010

zdroj: EUROPOP 2011

Graf 19 - Struktura populace ČR v roce 2060

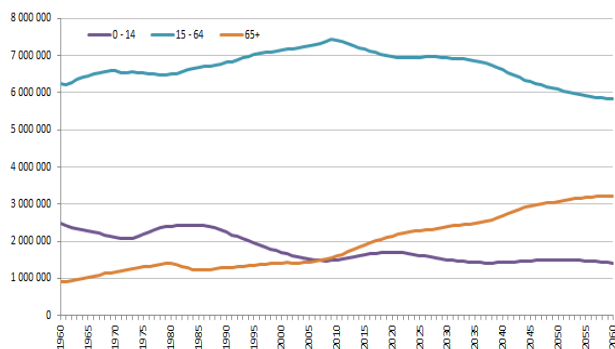
zdroj: EUROPOP 2011

Detailnější pohled na vývoj v hlavních věkových skupinách poskytuje

Graf 20. Zatímco ve věkové skupině 15 – 64 dochází od roku 2010 k pomalému oslabování, skupina 65+ postupně narůstá a to především díky kombinaci prodloužení věku a příchodu silnějších generací. Vývoj u skupiny jedinců do 14 let reflektuje negativní trend poklesu úhrnné míry plodnosti.

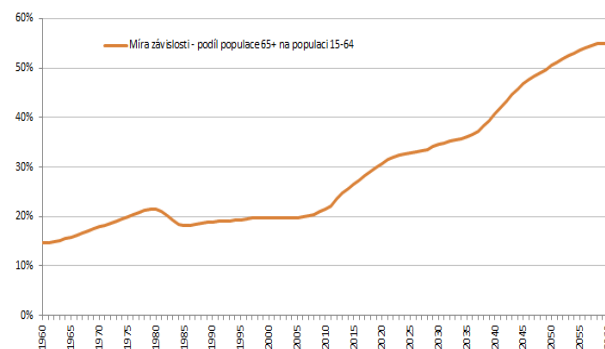
Změna ve věkové struktuře populace se projeví i na vývoji míry závislosti. Tento ukazatel vyjadřuje podíl populace jedinců starších 65 let na populaci lidí ve věku 15 – 64 let. Zatímco dnes na jednoho člověka v „postproduktivním“ věku připadá téměř 5 lidí v „produktivním věku“, v roce 2060 bude tento poměr méně než 1:2.

Graf 20 – Vývoj populace v hlavních věkových skupinách

zdroj: EUROPOP 2011

Graf 21 - Vývoj míry závislosti

zdroj: EUROPOP 2011

Změny provedné v rámci prvního pilíře

Katalyzátorem změn v zákonném důchodovém pojištění byl verdikt Ústavního soudu ČR, jenž shledal ustanovení § 15 zákona o důchodovém pojištění, které zakotvuje způsob stanovení výpočtového základu, z něhož se vypočítává procentní výměra důchodu, tedy i výši tzv. redukčních hranic, protiústavním (nikoliv však obecně existenci redukčních hranic jako takových), neboť ve svých důsledcích a v kombinaci s ostatními parametry a stávající konstrukcí důchodového systému negarantuje dostatečně ústavně zaručené právo na přiměřené hmotné zabezpečení podle čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a vede k neakceptovatelné nerovnosti mezi různými skupinami pojištěnců. Toto ustanovení je v rozporu s čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod garantujícími rovnost obecně i rovnost v základních právech zaručených ústavním pořádkem (Pl. ÚS 8/07, resp. nález č. 135/2010 Sb.). Ústavní soud toto ustanovení zákona o důchodovém pojištění s účinností od 30. září 2011 zrušil, a proto je nutné přijmout novou úpravu stanovení výpočtového základu pro vyměrování důchodů.

Proto dne 30. září 2011 nabyl účinnosti zákon, jehož cílem je zajištění souladu právní úpravy s nálezem Ústavního soudu, a to zejména posílením vztahu mezi zaplaceným pojistným na důchodové pojištění a výší důchodu z důchodového pojištění. Zákon obsahuje vedle změn souvisejících přímo se zrušením ustanovení § 15 zákona o důchodovém pojištění i další změny, které, v souladu s názory Ústavního soudu, přispějí ke zlepšení finanční udržitelnosti základního důchodového pojištění.

V rámci navrženého řešení došlo nejen ke změnám v konstrukci vzorce pro výpočet nově přiznávaných důchodů, ale i k dalším změnám, které mají vést ke zlepšení finanční rovnováhy celého systému důchodového pojištění.

Změny v konstrukci

Oproti stavu v roce 2011 dojde k posunu druhé redukční hranice z 28 200 Kč na 400 % průměrné mzdy, „svázání“ první redukční hranice s průměrnou mzdou, snížení zápočtu mezi první a druhou redukční hranicí na 26 %, snížení zápočtu nad druhou redukční hranicí na 0 % a rozšíření rozhodného období na celoživotní. Detailní nastavení je popsáno v následující tabulce:

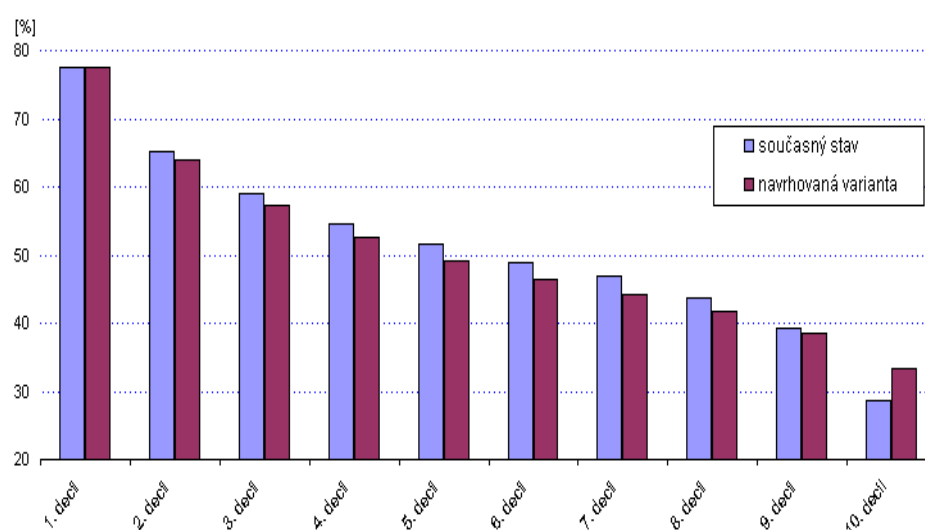
Tabulka 1: Základní (cílové) nastavení – navrhované řešení

	Stav v roce 2011	Navrhovaný stav
Maximální vyměřovací základ pro pojistné	600% PM	400 % PM
Rozhodné období	25 (30) let	Celoživotní
Základní výměra	2230 Kč (9% PM)	9 % PM
Zápočet za každý rok pojištění	1,5 %	1.5 %
1. Redukční hranice	11000 Kč (≈ 44%PM)	44 % PM
2. Redukční hranice	28200 Kč (≈ 114% PM)	400 % PM
Zápočet do 1. redukční hranice	100 %	100 %
Zápočet do 2. redukční hranice	30 %	26 %
Zápočet nad 2. redukční hranici	10%	0 %

Návrh vychází z požadavku, že nově přiznávané důchody u skupiny lidí s příjmy do první redukční hranice (44 % průměrné mzdy $\approx$ 10 900 Kč) nesmí být nižší, než důchody přiznávané podle dosavadní právní úpravy, a zároveň bude na výdajové straně částečně kompenzován negativní dopad na příjmové straně². Cílem navrhované změny je zvýšení náhradového poměru pro jedince s příjmem na úrovni 84 000 Kč³ na 25 %.

Náhradový poměr v prvním decilu, který je reprezentován 10 % jedinců s nejnižšími příjmy⁴, zůstane téměř stejný jako v současném stavu pro jedince s příjmy do výše 10 900 Kč (to odpovídá první redukční hranici). U jedinců s příjmy mezi současnou první redukční hranicí a současnou druhou redukční hranicí dojde k poklesu náhradového poměru v porovnání se současným stavem v rozmezí do 6 %. Naproti tomu náhradový poměr v posledním decilu, který je reprezentován jedinci s příjmy vyššími než 36 000 Kč, vzroste v průměru ze současných 29 % na 33 %.

Graf 22: Náhradový poměr pro jednotlivé příjmové decily⁵

Pro jedince s příjmy 84 000 Kč⁶ vzroste náhradový poměr ze současných 19 % na 25 %. To je dáno kombinací růstu důchodu (nárůst náhradového poměru o 2,6 procentních bodů) a snížením maximálního vyměřovacího základu, což představuje nárůst náhradového poměru o další 3,4 procentních bodů. Náhradový poměr pro jedince s příjmy vyššími než maximální vyměřovací základ je počítán vůči tomuto základu, neboť z příjmů nad tuto částku nebude odváděno pojistné, a tudíž jej nelze v dané relaci zohlednit.

Při porovnávání absolutních částek je třeba brát v úvahu vysokou míru nesourodosti v prvním a posledním decilu. Ta je způsobena enormním rozpětím ve výších příjmu v daných decilech. Rozpětí výše příjmů v prvním decilu činí 12 500 Kč a v posledním je dokonce neomezené. Naproti tomu u všech ostatních decilů nepřesahuje rozpětí příjmů 6 000 Kč. Navíc první decil obsahuje i jedince s „nestandardní“ kariérou (krátká doba pojištění,

² Dojde ke kompenzaci poklesu maximálního vyměřovacího základu ze 48 na 36 násobek průměrné mzdy.

³ Odpovídá situaci posuzované nálezem ÚS.

⁴ Příjmy = osobní vyměřovací základ.

⁵ Reprezentuje 10 početně stejně velkých skupin v závislosti na příjmu.

⁶ Odpovídá situaci posuzované nálezem ÚS.

prerušovaná doba pojištění, jedinci vyhýbající se oficiálnímu trhu práce ad.). Všechny tyto aspekty významně ovlivňují výslednou průměrnou výši důchodu v daném decilu.

Tabulka 2 - Detailní výsledky – cílový stav

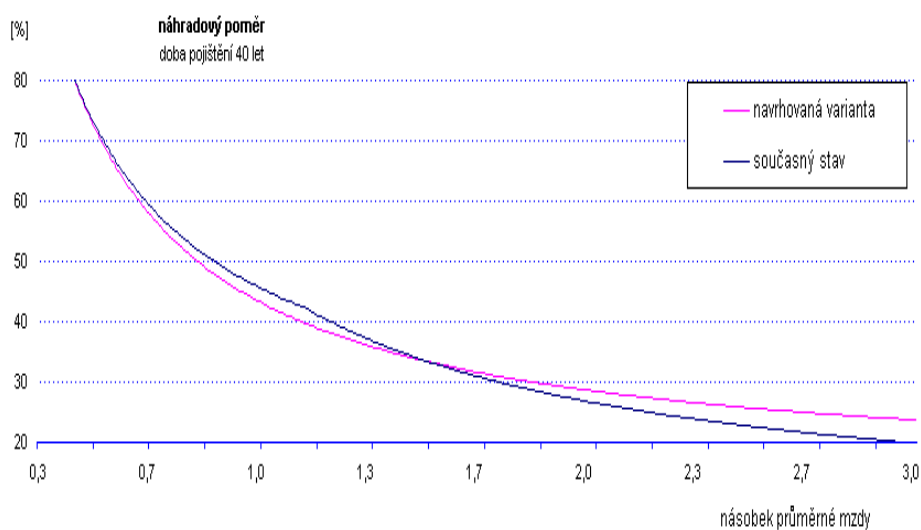
	Náhradový poměr	Poměr nového vůči původnímu náhradovému poměru	Poměr průměrné výše důchodu v daném decilu k výši důchodu mediánového ⁷ příjemce
1. decil	77%	100%	70%
2. decil	64%	98%	87%
3. decil	57%	97%	92%
4. decil	52%	96%	96%
5. decil	49%	95%	101%
6. decil	46%	95%	104%
7. decil	44%	94%	109%
8. decil	42%	95%	113%
9. decil	39%	98%	120%
10. decil	33%	117%	141%

Posílení principu ekvivalence reflektuje nárůst náhradového poměru v posledním decilu o **17 %**. Zároveň s tím je zachována solidarita u nízkopříjmových jedinců v prvním decilu (resp. jedinců s příjmy do 44 % průměrné mzdy). Náklady na tento růst jsou rozloženy mezi zbylé osoby v základním důchodovém pojištění. U této skupiny osob dojde k poklesu náhradového poměru v rozmezí do 6 %. Relace průměrné výše důchodu v prvním decilu vůči výši důchodu mediánového příjemce činí 70 %, v posledním decilu 141 %.

Graf 23 porovnává průběh křivky náhradového poměru v současném stavu a navrhovaném řešení v závislosti na příjmu pro jedince s dobou pojištění 40 let. Je vidět, že náhradový poměr u jedinců s příjmy do první redukční hranice se oproti současnému stavu nezmění, zatímco u jedinců s příjmy mezi první redukční hranicí a 1,5 násobkem průměrné mzdy klesne a jedincům nad 1,5 násobkem průměrné mzdy významně vzroste.

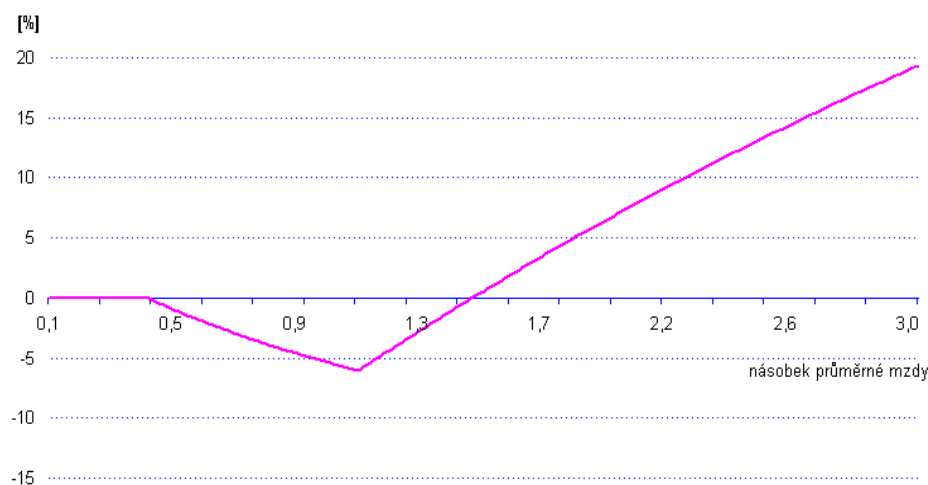
⁷ Medián = prvek, který rozděluje vzestupně seřazený soubor (v tomto případě podle příjmu a doby pojištění) na dvě stejně početné části (zaujímá pozici přesně uprostřed takto seřazeného souboru).

Graf 23: Náhradový poměr podle výše mzdy u jedinců s dobou pojištění 40 let

Následující graf pak znázorňuje míru poklesu/nárůstu nově přiznaného důchodu oproti současnému stavu v závislosti na výši mzdy u jedinců s dobou pojištění 40 let. Z grafu je patrné, že celkové náklady na posílení ekvivalence základního důchodového pojištění ponесou jedinci s příjmy mezi 0,5 násobkem a 1,5 násobkem průměrné mzdy.

Graf 24: Relativní změna náhradového poměru oproti současnému stavu u jedinců s dobou pojištění 40 let

U nově přiznávaných důchodů zůstane náhradový poměr v prvním decilu, který je prezentován 10 % jedinců s nejnižšími příjmy, zachován pro jedince s příjmy do výše cca 10 900 Kč (to odpovídá první redukční hranici). U jedinců s příjmy mezi současnou první redukční hranicí a současnou druhou redukční hranicí dojde k poklesu náhradového poměru v rozmezí do 3 %. Náhradový poměr v posledním decilu, který je reprezentován jedinci s příjmy vyššími než 36 000 Kč, vzroste v průměru ze současných 29 % na 36 %.

Navrhované řešení tedy zajistí posílení principu ekvivalence, a to zvýšením náhradového poměru v posledních dvou příjmových decilech, tj. u příjmů vyšších než 30 000 Kč při současném zachování

solidarity u nízkopříjmových jedinců v prvním decilu. Náklady na růst náhradového poměru tedy budou rozloženy mezi zbylých cca 70 % pojištěnců, avšak úroveň jejich důchodů nepoklesne tak, aby byla ohrožena jejich životní úroveň.

Aby nedošlo ke skokové změně, bylo navrženo pětileté přechodné období, během něhož se postupně dosáhne cílového stavu. Parametry pro výpočet nově přiznávaných důchodů v jednotlivých letech jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka 3 – Parametry výpočtového vzorce v přechodném období

	30.9.2011	2012	2013	2014	2015
Maximální vyměřovací základ pro pojistné	400 % PM	400 % PM	400 % PM	400 % PM	400 % PM
Rozhodné období	Celoživotní	Celoživotní	Celoživotní	Celoživotní	Celoživotní
Základní výměra	9 % PM	9 % PM	9 % PM	9 % PM	9 % PM
Zápočet za každý rok pojištění	1.5 %	1.5 %	1.5 %	1.5 %	1.5 %
1. Redukční hranice	44 % PM	44 % PM	44 % PM	44 % PM	44 % PM
2. Redukční hranice	116 % PM	116 % PM	116 % PM	116 % PM	400 % PM
Zápočet do 1. redukční hranice	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Zápočet do 2. redukční hranice	29 %	28 %	27 %	26 %	26 %
Zápočet nad 2. redukční hranici	13 %	16 %	19 %	22 %	0 %

Další provedené dílčí změny

V souvislosti s řešením dopadů nálezu Ústavního soudu se navrhly další dílčí parametrické změny základního důchodového pojištění, které, v souladu s názory Ústavního soudu, přispějí ke zlepšení finanční udržitelnosti základního důchodového pojištění anebo k zpřesnění současné právní úpravy. Navržené změny jsou i v souladu s Programovým prohlášením vlády, podle kterého vláda bude respektovat v co nejvyšší možné míře závěry Poradního expertního sboru ministra práce a sociálních věcí a ministra financí k reformě důchodového systému. Tato opatření (bezprostředně nesouvisející s nálezem Ústavního soudu) nabydou účinnosti dnem 1. ledna 2012.

- **Pokračování ve zvyšování důchodového věku i po dosažení důchodového věku 65 let a urychlení sjednocení důchodového věku pro muže a ženy.** Navrhuje se pokračovat ve zvyšování důchodového věku u mužů současným tempem, tj. o 2 měsíce ročně, i po dosažení důchodového věku 65 let, a to bez stanovení cílové hodnoty důchodového věku. Dále se navrhuje zrychlení tempa zvyšování důchodového věku u žen od ročníku narození 1956 na 6 měsíců (ze současných 4 měsíců) ročně s cílem sjednocení důchodového věku pro muže i ženy. K úplnému sjednocení pro všechny pojištěnce dojde v roce 2041 pro osoby narozené v roce 1975 při dosažení důchodového věku 66 let a 8 měsíců.
- **Zvyšování důchodů.** Celkové zvýšení vyplácených důchodů bude odpovídat růstu indexu spotřebitelských cen a jedné třetině růstu reálných mezd. Zvýšení základní výměry přitom bude odpovídat růstu průměrné mzdy a zvýšení procentní výměry bude činit tolik procent, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry a částky zvýšení procentní výměry odpovídal procentu růstu cen a jedné třetině růstu reálných mezd. O zvyšování důchodů nebude rozhodovat vláda nařízením, ale toto zvýšení bude provedeno vyhláškou na základě zákonem o důchodovém pojištění přesně stanovených pravidel, která již nebudou umožňovat volbu výše zvýšení.
- **Zpřísnění podmínek pro nárok na vdovský/vdovecký důchod.** Navrhuje se zrušit výplatu jednorázové částky při zániku nároku na tento důchod z důvodu uzavření nového manželství.

Lhůtu pro možnost opětovného vzniku nároku na vdovský/vdovecký důchod, pokud dojde znovu ke splnění zákonem stanovených podmínek, se navrhuje zkrátit z pěti let na dva roky pro nároky vzniklé po 31. prosinci 2011.

- **Pokračování v prodlužování rozhodného období.** Navrhuje se pokračovat v postupném prodlužování rozhodného období pro stanovení osobního vyměřovacího základu i po roce 2016, kdy by bylo dosaženo cílového stavu podle současné právní úpravy (tj. 30leté rozhodné období), a to tak, aby rozhodné období počínalo rokem bezprostředně následujícím po roce dosažení 18. roku věku pojištěnce a končilo rokem bezprostředně předcházejícím roku přiznání důchodu, s tím, že do rozhodného období se nadále nezahrnují kalendářní roky před rokem 1986.
- **Změna stanovení procentní výměry u starobních důchodů přiznávaných před dosažením důchodového věku.** Navrhuje se zavést pozvolnější odstupňování procentní sazby redukce procentní výměry předčasného starobního důchodu a snížit tak atraktivnost odchodu do důchodu před dosažením důchodového věku. V období od 361. kalendářního dne do 720. kalendářního dne předčasného odchodu do starobního důchodu se navrhuje změnit procentní sazbu snížení procentní výměry z 0,9 % na 1,2 % výpočtového základu.

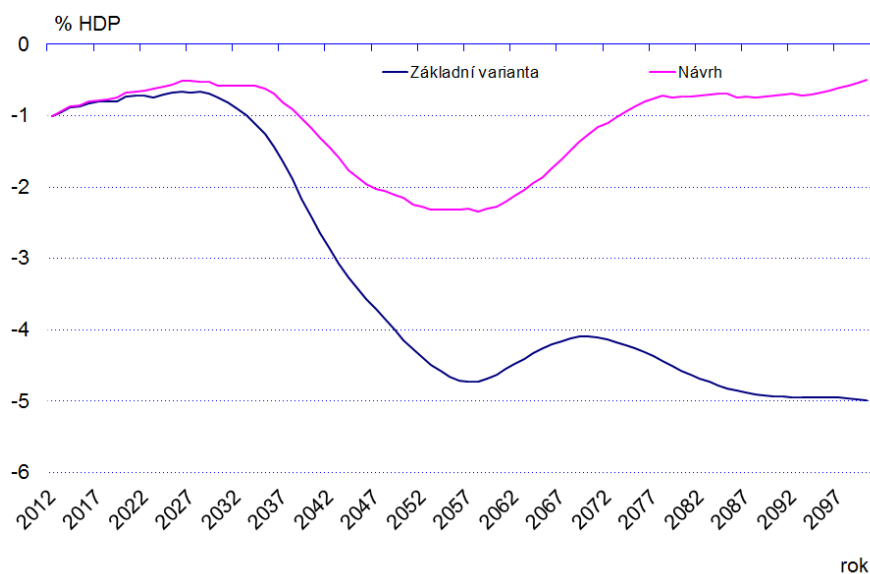
Finanční a sociální dopady provedených změn

Změna konstrukce výpočtu důchodu byla navržena tak, aby neměla žádné finanční dopady.

U nově přiznávaných důchodů zůstane náhradový poměr u 10 % jedinců s nejnižšími příjmy zachován. U jedinců s příjmy mezi současnou první redukční hranicí a současnou druhou redukční hranicí dojde k poklesu náhradového poměru v rozmezí do 3 %. Navrhované řešení zajistí posílení principu ekvivalence, a to zvýšením náhradového poměru v posledních dvou příjmových decilech při současném zachování solidarity u nízkopříjmových jedinců v prvním decilu. Náklady na růst náhradového poměru tedy budou rozloženy mezi zbylých cca 70 % pojištěnců, avšak úroveň jejich důchodů nepoklesne tak, aby byla ohrožena jejich životní úroveň.

Nejvýznamnější finanční dopad bude mít změna stanovení (resp. zvyšování) důchodového věku, a to zejména v dlouhém období. Jak ukazuje následující graf, povede návrh k výraznému zlepšení bilance základního důchodového pojištění.

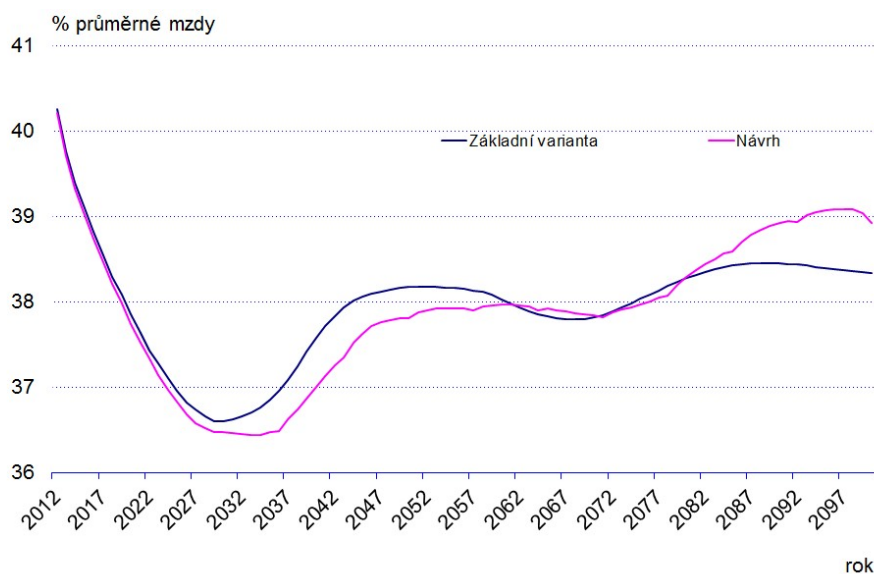
Graf 25 – Bilance základního důchodového pojištění v % HDP

Ve srovnání se současným stavem dojde v dlouhém období ke zlepšení bilance základního důchodového pojištění až o 4,5 procentního bodu HDP ročně. Bilance zůstane v celém projektovaném období deficitní okolo 0,5 % HDP. Pouze v nejkritičtější období mezi roky 2046 – 2066 překročí deficit 2 % HDP.

Zlepšení bilance neovlivní úroveň zabezpečení ve stáří, neboť relativní úroveň důchodů (poměr průměrného vypláceného starobního důchodu vůči průměrné mzdě) bude srovnatelná se současným stavem.

Graf 26 – Poměr průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy v %

Ostatní opatření mají zanedbatelný dopad nebo není možné jejich dopad vyčíslit (změna v určení výše valorizace důchodů).

Zavedení druhého pilíře

Vznik účasti ve II. pilíři

Navrhovaný systém důchodového spoření je obecně označován jako dobrovolný. Přesněji by bylo tento systém označit za povinný s dobrovolným vstupem. Rozhodnutí o účasti bude ponecháno plně v rukou každého občana.

Podle současných předpokladů, které vycházejí ze stanovených dat účinnosti jednotlivých částí reformních zákonů, bude II. pilíř důchodového pojištění spuštěn k 1. lednu 2013. K tomuto datu bude zájemcům o účast v tomto pilíři umožněno zapojení do nově vzniklého systému.

Možnost rozhodnout se o účasti ve II. pilíři bude dána všem osobám starším 18-ti let, s výjimkou těch, kterým už bude přiznán starobní důchod. Mladším ročníkům bude umožněno vstoupit kdykoli do konce roku, v němž dosáhli 35 let věku. Pokud bude zájemce o účast starší 35-ti let, bude muset své rozhodnutí učinit během prvního pololetí roku 2013.

Uvedené pravidlo platí pro ty, kteří budou v lednu 2013 aktivní na trhu práce, resp. budou platit nebo za ně bude zaměstnavatel odvádět pojistné na důchodové pojištění. I když nebude v některých případech tento předpoklad naplněn, například u rodičů na rodičovské dovolené nebo osob pracujících v zahraničí, nebude uplynutí lhůty 6 měsíců diskvalifikovat tyto osoby z účasti.

V okamžiku, kdy za tyto osoby bude poprvé zapláceno pojistné, započne 6-ti měsíční lhůta, během které se budou muset pro účast nebo neúčast rozhodnout.

Účast ve druhém pilíři bude definitivní až po uzavření písemné smlouvy o důchodovém spoření s některou z penzijních společností, která nesmí tuto smlouvu odmítnout uzavřít.

Centrální registr smluv (CRS)

V tomto okamžiku do hry vstupuje nový subjekt – CRS - informační systém, který bude spravovat a uchovávat informace o smlouvách v rámci II. pilíře a jejich účastnících. Správcem a provozovatelem registru bude Generální finanční ředitelství.

CRS bude získávat informace od klíčových subjektů v oblasti důchodového spoření – penzijních společností a životních pojišťoven a nositelů pojištění – především České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ). Tato data budou doplněna z dalších zdrojů v takovém rozsahu, aby registr mohl bez problémů plnit svou úlohu.

Současně bude registr plnit funkci komunikačního prostředníka. Subjekty, které budou v procesu zapojeny, budou mít na jedné straně vůči registru informační povinnost, na druhou stranu budou mít možnost potřebné informace z registru získat. Tato komunikační role bude nejvýraznější v okamžicích, kdy bude docházet ke změnám na straně účastníka vzhledem k procesu důchodového spoření.

První takovouto významnou změnou je vznik účasti ve II. pilíři. Penzijní společnost, se kterou klient uzavřel smlouvu, bude neprodleně informovat CRS. Ten poté ověří, zda zájemce o účast splňuje podmínky pro uzavření smlouvy, tedy zda dodržel stanovenou lhůtu a zda nepobírá starobní důchod. Pokud jsou podmínky splněny, CRS smlouvu zaregistruje k prvnímu dni druhého kalendářního měsíce po jejím doručení do centrálního registru a o registraci bude informovat penzijní společnost a účastníka. Ve stejný okamžik bude informovat orgány státní správy, kterých se nový stav účastníka bude týkat, především ČSSZ).

Pojistné a jeho placení

Po zaregistrování smlouvy o důchodovém spoření již nelze z II. pilíře vystoupit. Podpisem této smlouvy se účastník zavázal k tomu, že po zbytek své aktivní kariéry bude část jeho pojistného odváděna do soukromě spravovaného fondu. Tato část představuje 3 procentní body z celkové sazby pojistného, která je 28 %. Současně se zavazuje, že po celou dobu až do důchodu, bude do fondu odvádět navýšení toho odvodu o dodatečné 2 procentní body. Celkový odvod na důchodové pojištění tak bude 30 % hrubé mzdy, z toho 25 % na důchodové pojištění a 5 % na důchodové spoření.

Zaměstnanec bude mít zákonem stanovenou povinnost o zahájení účasti ve II. pilíři neprodleně informovat všechny své zaměstnavatele, kteří za něj odvádějí pojistné na důchodové pojištění.

Zaměstnavatel bude muset tuto informaci vzít na vědomí a přizpůsobit tomu výši odváděného pojistného. Pojistné však bude i nadále placeno jako úhrn za všechny zaměstnance. V této oblasti dojde i k dalším změnám, které nejsou přímou součástí důchodové reformy, ale budou mít na její realizaci vliv. V první řadě budou pojistné vybírat orgány finanční správy a také bude s největší pravděpodobností zrušena část pojistného hrazená zaměstnavatelem.⁸ Celkové změny v daňové soustavě nebudou mít na pojistné do II. pilíře vliv, protože toto bude hrazeno ze „zaměstnanecké“ části odvodu pojistného.

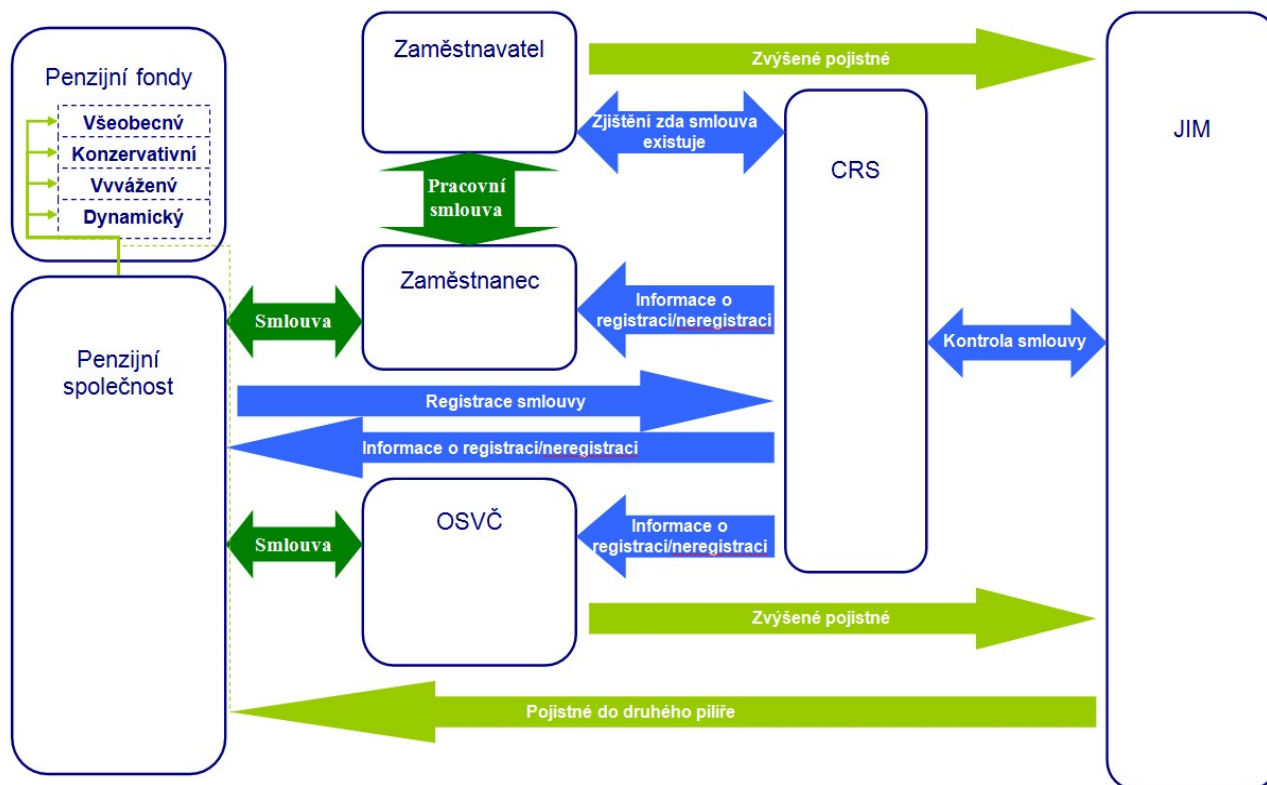
---

⁸ Tyto změny jsou součástí daňové reformy, která v době vzniku článku ještě nebyla odsouhlasena Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR.

Orgány finanční správy, které bude rovněž disponovat informacemi z CRS, odvedené pojistné rozdělí mezi základní důchodové pojištění a II. pilíř a v rámci II. pilíře i mezi jednotlivé penzijní společnosti. Ty je následně přiřadí na individuální účty účastníků v jednotlivých důchodových fondech.

Následující diagram schematicky zobrazuje vztahy mezi jednotlivými subjekty v průběhu spořicí fáze, od vstupu do druhého pilíře, až po dosažení důchodového věku.

Schéma 1 – Spořicí fáze II. pilíř

Penzijní společnost a důchodové fondy

Společně se zákonem o důchodovém spoření byl předložen i zákon o doplňkovém penzijním spoření, který významně mění současný systém penzijního připojištění se státním příspěvkem. Součástí tohoto zákona je požadavek na transformaci dnešních penzijních fondů do podoby penzijních společností a účastnických fondů. Zásadní změnou bude oddělení majetku akcionářů fondů a účastníků investování. Tím bude na jedné straně odstraněna povinnost udržovat výnos fondů mezitím v nezáporných hodnotách, současně však budou účastníci ochráněni proti úpadku penzijní společnosti a bude umožněno dosahovat vyšších výnosů z investování (což bude vykoupeno rizikem dočasné ztráty z investování).

Dnes působící penzijní fondy budou muset transformací projít, alternativou je pouze ukončení působení na českém trhu. Rovněž samozřejmě budou mít případní noví zájemci o podnikání v tomto oboru možnost založit penzijní společnost, při splnění stejných podmínek jako současné penzijní fondy.

Penzijní společnosti budou tedy souběžně nabízet dva příbuzné produkty – důchodové spoření a doplňkové penzijní spoření. Nicméně nyní se budeme věnovat pouze nově zavedenému systému, důchodovému spoření.

Každá penzijní společnost bude povinně nabízet čtyři důchodové fondy, lišící se navzájem svým výnosově-rizikovým profilem. Konkrétně se bude jednat o:

- Důchodový fond státních dluhopisů
- Důchodový konzervativní fond
- Důchodový vyvážený fond
- Důchodový dynamický fond

Příčemž každý účastník si bude moci s penzijní společností domluvit konkrétní strategii spoření.

Hlavní rozdíl mezi jednotlivými fondy bude v zákonem stanovených investičních limitech. Například nejméně rizikový fond státních dluhopisů bude investovat výhradně do dluhopisů a jiných dluhových instrumentů vydaných Českou republikou, států OECD s ratingem patřícím mezi 5 nejvyšších ratingových kategorií nebo významných nadnárodních institucí.⁹ Naopak dynamický fond bude muset do obdobných nástrojů muset investovat pouze 20 % hodnoty svého majetku.

Je zřejmé, že fondy s vyšším potenciálem přinést svým účastníkům vyšší zhodnocení, budou typické vyšší mírou rizika, kdy může v poměrně krátkém čase dojít k výraznému poklesu tržní hodnoty aktiv ve fondu. I proto přináší zákon o důchodovém spoření jakousi bezpečnostní pojistku, aby nepříznivým vývojem nebyli ovlivněni účastníci, kteří už budou velmi blízko důchodovému věku. Ti totiž nebudou mít dostatek času počkat na zlepšení tržních podmínek a smazání ztrát. Podle zákona bude v posledních deseti letech před dosažením důchodového věku docházet k postupnému přechodu z rizikových do bezpečnějších fondů, pokud účastník svým výslovným přáním tento přechod neodmítne.

Penzijní společnosti nebudou pochopitelně provádět správu aktiv zadarmo, ale za úplaty. Výši této úplaty si budou stanovovat penzijní společnosti pro jednotlivé důchodové fondy, a to ve formě úplaty za správu aktiv a úplaty za zhodnocování majetku.¹⁰ Maximální výše úplaty za správu aktiv bude regulována zákonem o důchodovém spoření. Penzijní společnost bude moci požadovat úplatu nejvýše:

- a) 0,3 % z objemu aktiv v důchodovém fondu státních dluhopisů
- b) 0,4 % z objemu aktiv v konzervativním důchodovém fondu
- c) 0,5 % z objemu aktiv ve vyváženém důchodovém fondu
- d) 0,6 % z objemu aktiv dynamického důchodového fondu

Úplata za zhodnocování majetku by měla penzijní společnosti motivovat k dosahování co nejlepších výsledků. Půjde o maximálně 10% podíl na výnosu, kterého fond dosáhne. Aby nedocházelo k manipulaci s výsledky a přelévání výnosů, za účelem maximalizace této úplaty, bude tento poplatek odváděn pouze z rozdílu mezi průměrnou hodnotou, připadající na jeden podíl ve fondu, v posledním roce a nejlepší průměrnou hodnotou dosaženou v letech předchozích.¹¹

Nárok na dávky

Čerpání naspořených prostředků bude moci být zahájeno od okamžiku, kdy na něj vznikne účastníkovi zákonný nárok. Pro nárok na dávky vyplácené z II. pilíře nejsou stanoveny specifické podmínky, které by byly spojeny s účastí či přispíváním do tohoto systému. S ohledem na poměrně silnou vazbu a provázanost systému II. pilíře na základní důchodové pojištění a zejména pak snahu

⁹ Např. Evropská centrální banka, Evropský fond finanční stability, Světová banka, Mezinárodní měnový fond apod.

¹⁰ Výjimka.....

¹¹ Rozumí se průměrnou hodnotou tzv. důchodové jednotky (ekvivalent podílového listu), která vyjadřuje podíl na aktivech důchodového fondu.

eliminovat situace, kdy vzniká nárok na důchod ze základního důchodového pojištění, ale u II. pilíře tomu tak není, nebo naopak, je jedinou podmínkou vzniku nároku v zásadě vznik nároku na starobní důchod ze základního důchodového pojištění. Výjimkou z tohoto pravidla je vznik nároku na dávky náležející jiným osobám než účastníkovi při jeho úmrtí.

Jediným existujícím mechanismem, při kterém je možné posoudit, zda vznikl nárok na starobní důchod ze základního důchodového pojištění, je proces přiznání tohoto důchodu. Splnění podmínek vzniku nároku na starobní důchod ze základního důchodového pojištění je tedy prokázáno přiznáním tohoto důchodu. Pro nárok na důchod z II. pilíře je podmínkou přiznání starobního důchodu ze základního důchodového pojištění, přičemž tento nárok není podmíněn výplatou tohoto důchodu.

Informaci o splnění podmínky pro vznik nároku na dávku ze II. pilíře, tj. přiznání starobního důchodu ze základního důchodového pojištění poskytuje ČSSZ pro CRS, který zde znovu přebírá klíčovou úlohu informačního zprostředkovatele.

V případě, že se účastník II. pilíře rozhodne čerpat dávky z tohoto systému, musí nejprve (nebyl-li mu přiznán již dříve) požádat o přiznání starobního důchodu ze základního důchodového pojištění. Po jeho přiznání uzavře smlouvu o pojištění důchodu s životní pojišťovnou¹², přičemž je zde zakázáno zprostředkování. Životní pojišťovna nesmí odmítnout takovou smlouvu uzavřít. Uzavřenou smlouvu potom zašle výše uvedená životní pojišťovna do CRS, který ověří, zda již účastník neuzavřel jinou smlouvu o pojištění důchodu, neboť čerpat dávky z II. pilíře lze pouze prostřednictvím jedné smlouvy u jedné životní pojišťovny, a zda již byl účastníkovi přiznán starobní důchod ze základního důchodového pojištění. V případě, že jsou obě podmínky splněny, CRS smlouvu o pojištění důchodu zaregistruje, a to k prvnímu dni druhého kalendářního měsíce po jejím doručení do centrálního registru.

Zaregistrování smlouvy o pojištění důchodu oznámí CRS penzijní společnosti, kde jsou prostředky účastníka a ta má povinnost tyto prostředky do konce následujícího měsíce od tohoto oznámení převést do příslušné životní pojišťovny.

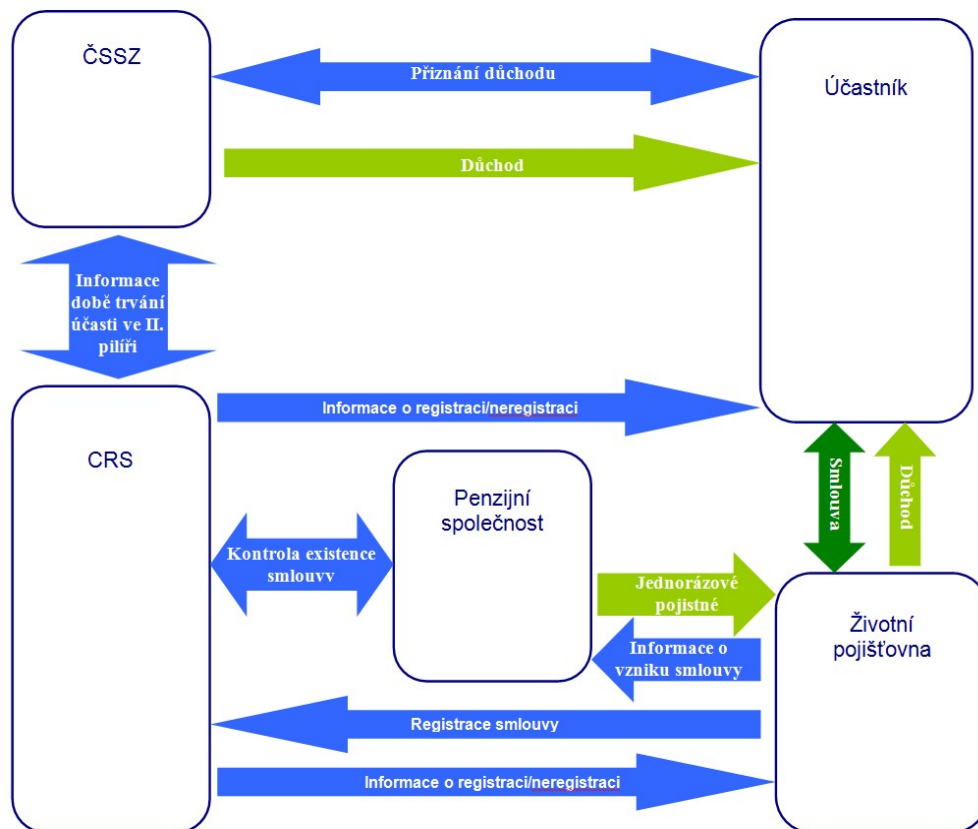
Po zaregistrování smlouvy o pojištění důchodu v CRS již nemůže životní pojišťovna od takto uzavřené a registrované smlouvy odstoupit a převedením prostředků z penzijní společnosti může započít výplata sjednané dávky, a to nejdříve od prvního dne kalendářního měsíce, který následuje po uplynutí 15 dní od chvíle, kdy došlo k převodu prostředků z penzijní společnosti.

Následující diagram schematicky zobrazuje vztahy mezi jednotlivými subjekty v průběhu výplatní fáze.

---

¹² Pojišťovna, která je podle zákona o pojišťovnictví oprávněna provozovat na území České republiky životní pojištění podle pojistného odvětví zahrnujícího pojištění týkající se délky lidského života, které je upraveno právními předpisy z oblasti sociálního pojištění, pokud zákon umožňuje jeho provádění pojišťovnou na její vlastní účet (Bod IX. části A přílohy č. 1 zákona č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví.)

Schéma 2 – Výplatní fáze II. pilíř

Druhy dávek

Každý účastník může mít různé představy o průběhu svého důchodu a různé preference, ohledně rizik, která si přeje mít pokrytá. Z tohoto důvodu budou ze II. pilíře resp. z pojistné smlouvy o pojištění důchodu vypláceny čtyři různé druhy dávek:

- a) doživotní starobní důchod,
- b) doživotní starobní důchod se sjednanou výplatou pozůstalostního důchodu po dobu 3 let ve stejné výši,
- c) starobní důchod na dobu 20 let, nebo
- d) sirotčí důchod na dobu 5 let.

U doživotního starobního důchodu pod písmenem a) končí jeho výplata úmrtím účastníka, naproti tomu při důchodu pod písmenem b) pokračuje výplata ve stejné výši osobě, kterou účastník určil ve smlouvě o pojištění důchodu (nemusí jít tedy nutně a stejnou osobu, které náleží pozůstalostní důchod ze základního důchodového pojištění). Je třeba upozornit, že důchod podle písmene b) bude s ohledem na následnou výplatu po dobu 3 let po úmrtí účastníka nižší než důchod z písmene a).

U starobního důchodu na dobu 20 let končí výplata uplynutím 20 let od započetí výplaty, a to i v situaci, kdy účastník i nadále pobírá starobní důchod ze základního důchodového pojištění (kde výplata končí vždy jeho úmrtím). Tento fakt je třeba při rozhodování zvážit, neboť dle aktuálních demografických prognóz se věku o 20 a více let vyššího než je důchodový věk dožije 50 až 60 % všech osob, které se důchodového věku dožijí (zmíněné procento je vyšší u žen než u mužů). Na druhou stranu při úmrtí účastníka před uplynutím 20 let výplaty, se nevyčerpané prostředky stávají předmětem dědictví.

U poslední dávky, která je v celém systému specifická, končí výplata uplynutím pěti let od započetí její výplaty. Tato dávka je určena dědicům, kteří jsou v době úmrtí účastníka nezletilí, přičemž tyto osoby mají právo dědit prostředky účastníka pouze ve formě této dávky.

Veškeré výše uvedené dávky se vyplácí v pravidelných měsíčních splátkách po výše určenou dobu s jednou výjimkou. V případě, že by roční výše dávky (tedy v zásadě dvanáctinásobek vypočteného důchodu) činila méně než 1 000 Kč, potom jsou prostředky vyplaceny jednorázově. Důvodem tohoto omezení, je vybalancování výše dávky vůči s ní spojenými administrativními náklady spojenými s její správou a výplatou.

Důchody vyplácené ze II. pilíře budou každoročně zvyšovány, a to k 1. dubnu, v případě, že výplata započala nejpozději do konce předchozího kalendářního roku.

Ke zvýšení těchto důchodů dojde o procento, které stanoví vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí, a toto procento zvyšování bude (na rozdíl od základního důchodového pojištění, kde se stanoví na základě růstu cen a reálných mezd) u konkrétního důchodu po celou dobu jeho výplaty stejné. Nad rámec zvýšení o výše uvedené procento budou důchody zvýšeny i o podíl na zisku, který vytvoří životní pojišťovna z investování pojistnětechnických rezerv.

Dopad účasti ve II. pilíři do vzniku nároku a výše důchodu ze základního důchodového pojištění

Ačkoli z technického hlediska jsou systémy základního důchodového pojištění a II. pilíře oddělené. Přesto bylo nutné zajistit jejich vzájemný soulad, a to zejména z důvodu, že větší část pojistného do II. pilíře je tvořena vyvázáním z pojistného odváděného státu. Existuje všeobecná shoda, že samotná účast ve II. pilíři nesmí přinášet účastníkovi dodatečné výhody nebo naopak náklady v porovnání s pojištěncem, který se II. pilíře nebude účastnit, než ty, které vyplývají z rozdílného charakteru obou systémů.

Jak již bylo nepřímo uvedeno výše, účast ve II. pilíři má vůči základnímu důchodovému pojištění vztah v zásadě pouze vůči starobnímu důchodu. Z hlediska vzniku nároku je zde opačná vazba, a tedy nárok ve II. pilíři je podmíněn nárokem ze základního důchodového pojištění.

Nicméně účast ve II. pilíři v určité situaci ovlivňuje nárok na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně resp. nárok na transformaci tohoto důchodu na důchod starobní. Pokud by tato transformace probíhala stejně, jako se provádí dnes, pak by výsledkem bylo systematické zvýhodňování účastníků II. pilíře. Na druhé straně pokud by docházelo k novému výpočtu, zohledňujícímu účast ve II. pilíři, byli by silně znevýhodněni účastníci, zejména pokud se stali invalidními ve třetím stupni již v mladém věku.

Řešením je ponechání možnosti rozhodnutí na každém individuálním účastníkovi, s možností zvolit:

- „standardní“ starobní důchod, který zohlední účast ve II. pilíři
- o starobní důchod ve výši svého invalidního důchodu a vrácení 60 % naspořených prostředků do státního rozpočtu¹³

Rozhodnutí jednotlivce bude konečné a nebude možné ho změnit.

K zohlednění účasti ve II. pilíři dojde u starobního důchodu ze základního důchodového pojištění prostřednictvím odlišného výpočtu procentní výměry důchodu, a to tak, že procento za rok pojištění bude za dobu pojištění z titulu výdělečné činnosti při současné účasti ve II. pilíři stanoveno na úrovni 1,2 (oproti 1,5 u osobních dob).

---

¹³ 60 % prostředků odpovídá vyvázáním 3 procentním bodům, o které bylo sníženo pojistné na základní důchodové pojištění

Z výše uvedeného je patrné, že účast ve II. pilíři neovlivní výši základní výměry důchodu ani procentní výměru za období náhradních dob pojištění (např. doby péče o děti do 4 let věku). Toto nastavení bylo vedeno snahou o zachování sociálních prvků základního důchodového pojištění i pro účastníky II. pilíře a také omezení potřeby brát při rozhodování o vstupu do II. pilíře do úvahy možné budoucí čerpání náhradních dob pojištění, tj. např. i počet dětí, což by do jisté míry vytvářelo nerovná postavení.

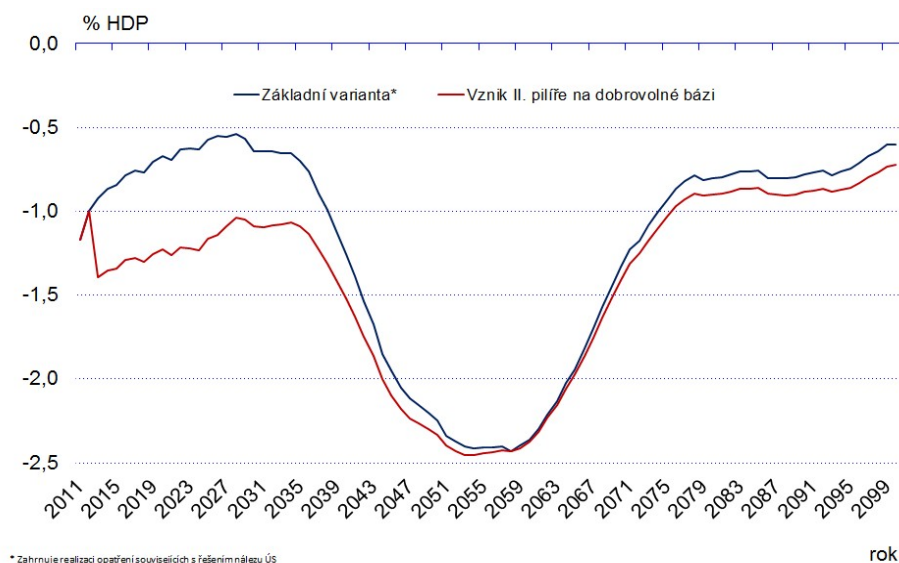
Nastavené procento v zásadě odpovídá, při zohlednění toho, že účast ve II. pilíři nemá vliv na výše nestarobních (tj. invalidních a pozůstalostních) důchodů, ani na základní výměru a procentní výměru získanou za náhradní doby pojištění, poměru placených sazeb pojistného osobami, které se účastní a neúčastní II. pilíře.

Dopady zavedení druhého pilíře

Za předpokladu 50% účasti lidí s nejvyššími příjmy, nebude mít vznik druhého pilíře důchodového pojištění významné finanční dopady na bilanci základního důchodového pojištění.

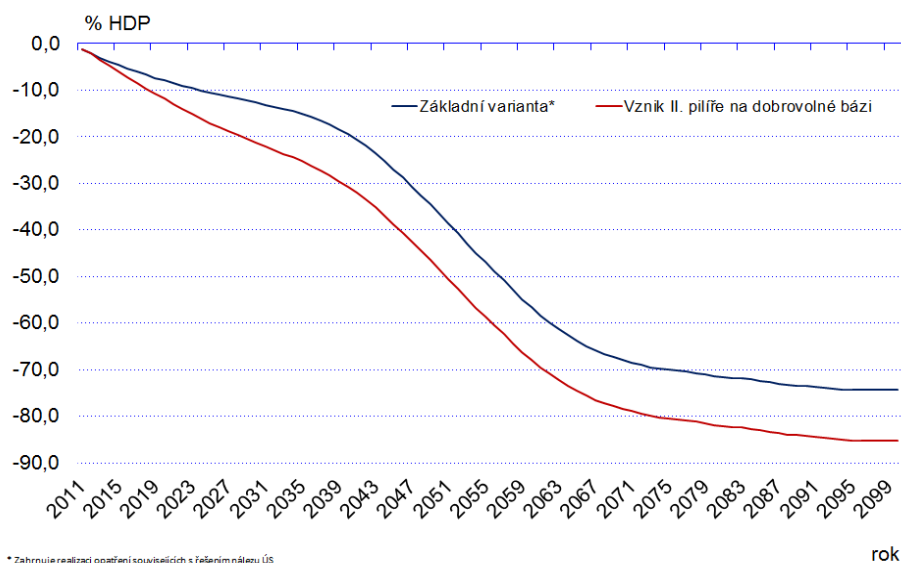
Ve srovnání se současným stavem, po zavedení změn souvisejících s nálezem Ústavního soudu, dojde k mírnému zhoršení bilance. Z počátku vyvolá zavedení druhého pilíře dodatečný deficit ve výši cca. 0,5 % HDP ročně, v dlouhém období pak ne více než 0,2 % HDP ročně (viz. Graf 27). Celkově zůstane bilance v celém projektovaném období deficitní okolo 1 % HDP. Pouze v nejkritičtějších obdobích mezi roky 2046 – 2066 překročí deficit 2 % HDP.

Graf 27 – Vývoj bilance důchodového systému

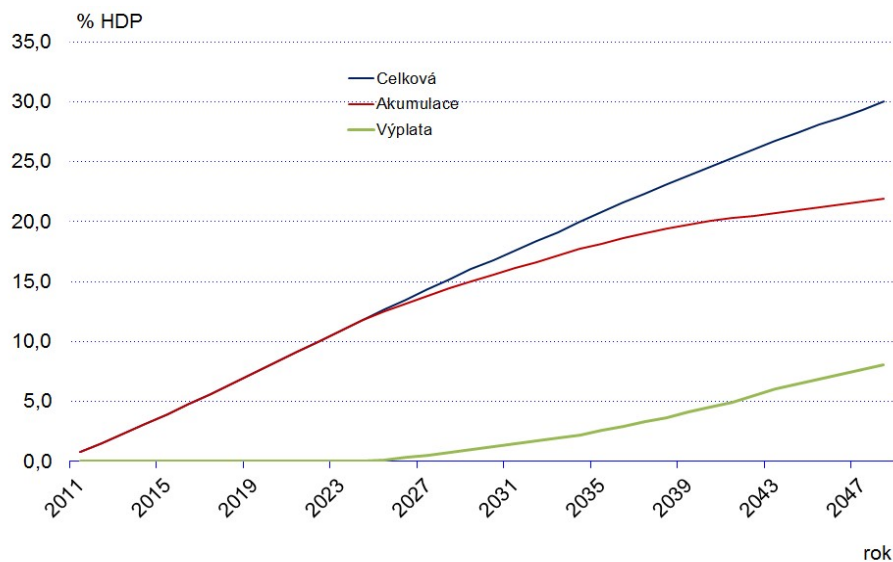
Jak ukazuje Graf 28, kumulované dodatečné náklady nepřesáhnou v dlouhém období 10 % HDP.

Graf 28 - Bilance důchodového systému – kumulovaný stav

Následující graf porovnává celkovou hodnotu aktiv naspořených a vyplácených v rámci druhého pilíře v průběhu následujících 40 let. V počátečních letech fungování druhého pilíře budou prostředky účastníků na účtech penzijních společností lineárně růst, přičemž tempo růstu začne postupně zpomalovat vlivem maturace systému, spojeného se zvyšováním objemu důchodů vyplácených v rámci druhého pilíře. Do roku 2050 by se měl objem naspořených aktiv přiblížit 25 % HDP a objem vyplácených prostředků 10 % HDP.

Graf 29 – Hodnota aktiv ve druhém pilíři

Závěr

V nedávné době došlo a v blízké budoucnosti i dojde k mnoha zásadním změnám v rámci systému důchodového pojištění. Mnohá opatření, která byla přijata, jsou koncipována na základě dlouhodobých prognóz, a je tedy nezbytné tato opatření příslušně upravovat na základě pravidelně prováděných revizí a porovnání prognóz se skutečností.

To se týká především zvyšování důchodového věku, jehož parametry byly nastaveny na základě dlouhodobé demografické projekce, u které lze v budoucnu předpokládat jisté změny v závislosti na vývoji mnoha různých faktorů, a to především v případě skokových změn v oblasti zdravotní péče, které mohou významně ovlivnit úmrtnost a tím i očekávanou dobu dožití.

Navíc pro analýzu některých změn, zejména pak zavedení druhého, neexistují v současnosti relevantní datové zdroje, které by umožňovali predikovat všechny dopady z nich vyplývající. Ze zkušeností ostatních států, které již mají delší dobu zavedený druhý pilíř, je však patrné, že i zde bude nutno průběžně upravovat jednotlivé parametry tak, aby reflektovaly aktuální vývoj systému a zároveň eliminovali možná rizika, která jsou s tím spojená.